

UDK: 328 (497.5)
949.75 »1861«

Đakovački narodni zastupnici u Hrvatskom saboru 1861.

Mr. MATO ARTUKOVIĆ

Hrvatski Institut za povijest

– Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Sl. Brod

SAŽETAK

Prilog istražuje djelatnost narodnih zastupnika iz Đakova u Hrvatskom saboru 1861. Svoje predstavnike poslalo je trgovište Đakovo, đakovački kotar i kaptol. Svi su pripadali većini u Saboru, koja je tada formirala Narodnu stranku. U najvažnijem političkom pitanju, odnosu Hrvatske prema Ugarskoj, glasovali su za savez dvije države i naroda, ali uz predhodni uvjet koji Ugarska mora ispuniti: priznanje cjelovitosti i samostalnosti Hrvatske. U isto vrijeme su otklonili, kao i većina u Saboru, slanje zastupnika u Carevinsko vijeće u Beču. Pored važnih političkih pitanja, koja su razmatrali, đakovački zastupnici (osobito dr. Mirko Hrvat) sudjelovali su i dali svoj doprinos u raspravama na početku rješavanja važnih društvenih problema tadašnje Hrvatske.

Uvod

Vojnički porazi u ratu protiv Francuske (Solferino 24. 6. 1859.) prisilili su cara Franju Josipa da otpusti glavnoga nositelja apsolutističkog sustava, ministra A. Bacha, po kojemu je taj omraženi sustav i dobio ime Bachov apsolutizam. No, bečki dvor se teškog srca odricao centralističkih tendencija, nastojeći i dalje da ustupci, koje je bio prisiljen davati, nikada ne dovedu te tendencije u pitanje. Preporuke tkz. »pojačanog Državnog vijeća« u smislu federalizacije Monarhije s centralnim parlamentom, pa tkz. »Listopadska diploma« (20. 10. 1860.) i

»Veljački patent« (26. 2. 1861.), samo su vješti pokušaji koji, ipak, nisu mogli zadovoljiti narode Monarhije niti prikriti težnju kojom se želi onemogućiti da se iz vanjskopolitičkih poraza ne dogodi i politička katastrofa na unutarnjem planu.

Kralj je morao ukinuti apsolutizam. Vraćanje ustavnosti podrazumijevalo je sazivanje Sabora. Veljačkim patentom sazvani su Sabori u Budimu, Zagrebu i Zadru s jasno utvrđenim bitnim točkama dnevnog reda. Što se tiče Hrvatskog sabora on je, po vladarevoj naredbi, morao raspraviti: »pitanje odnošenja kraljevinah Naših Hrvatske i Slavonije naprama kraljevini Ugarskoj«; poslati zastupnike na krunidbu kraljeva za kralja Ugarske te Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, jer se ona vršila istim činom; u skladu s Listopadskom diplomom i Veljačkim patentom poslati devet zastupnika u centralni parlament (Carevinsko vijeće) »u osobi sposobnih i miroljubivih muževah«, te da za buduće utvrdi način na koji bi se vršio izbor tih zastupnika za Carevinsko vijeće; kralj je obavijestio Sabor da je Dalmatinskom saboru naredio da izabere poslanike koji će s predstavnicima Hrvatskog sabora raspraviti o sjedinjenju i zaključke podnijeti kruni na potvrdu.¹

Osim državnopravnih pitanja Sabor je raspravljao gotovo o svim područjima života Hrvatske: o političkom i sudbenom preustrojstvu, o gospodarstvu, školstvu, kulturi, znanosti, zahvatio u društvene odnose naslijeđene iz feudalnog sustava odnosa bivših vlastelina i bivših kmetova, o zadrugama itd²

Izbori za Hrvatski sabor 1861. provedeni su na osnovi privremenog izbornog reda koji je propisao kralj. Bio je to zapravo modificirani Jelačićev izborni red iz 1848.³ Prema izbornom redu Đakovo je poslalo u Sabor pet zastupnika od kojih je jedan, Strossmayer, imao virilni glas (kao biskup i kao veliki župan Virovitičke županije), a ostala četvorica su bila izabrani zastupnici: dr. Mirko Hrvat, biskupijski odvjetnik u Đakovu, izabran 16. ožujka u trgovištu Đakovu, dr. Franjo Šagovac i Luka Botić izabrani u đakovačkom kotaru 20. 3. 1861., te kanonik Jerolim Andrić, izabran u ime đakovačkog kaptola. Zbog profesorskih obveza u đakovačkom sjemeništu dr. Šagovac je položio mandat, zamijenio ga je Josip Miškatović. O tome će poslije biti više riječi. Prema tome, u Hrvatskom saboru 1861. bilo je osam zastupnika iz Đakova.⁴ Najviše je traga ostavio biskup

1 Dnevnik Sabora Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije 1861., Zagreb 1862. (dalje Dnevnik Sabora), str. 35. i 36. usp. F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb 1962, 437; M. Gross, A. Szabo, Prema hrvatskome građanskom društvu, Zagreb 1992, 129-156.

2 O radu Sabora 1861. v. opširan članak F. Čulinović, Sabor Hrvatske od 1861, Rad JAZU 347, Zagreb 1967, 77-210; usp. i M. Gross, A. Szabo, n. dj., 129-56.

3 Banska konferencija, koju je sazvao ban Šokčević (55 najvidenijih hrvatskih političara koji su zasjedali od 26. 11. 1860. do 17. 1. 1861.) povjerila je posebnom odboru jedanaestorice da izradi načela izbornoga reda, što je taj odbor i napravio. No, na prijedlog Mirka Bogovića, koji je, pod svježim uspomenu na patente i oktroje, izrazio strah da se donese izborni red kao proizvod carskog oktroja, odbačen je nacrt, a kralj je onda svojim otpisom od 21. 2. 1861. propisao privremeni izborni red: usp. H. Sirotković, Izborni red za Sabor od 1861. godine i provođenje izbora, Rad JAZU 347, Zagreb 1967., 214-215.

4 O ovim i ostalim izborima u Đakovu do raspada Monarhije v. R. Horvat, Slavonija I, Vinkovci 1992., 31-78.

Strossmayer, vođa tada stvorene Narodne stranke. O njegovim političkim nazorima izraženim u Saboru 1861. najviše je do sada pisano. Stoga Strossmayerova politička aktivnost neće biti predmet istraživanja ovoga priloga. Pozornost ćemo posvetiti drugim, izabranim narodnim zastupnicima, koji su predstavljali Đakovo, čiji nastup u Saboru tada nije bio neprimijećen, ali je s vremenom zaboravljen.

Rad je pisan najviše na temelju "Dnevnika Sabora Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držana u glavnom gradu Zagrebu god. 1861", Zagreb 1862. i "Spisa saborskih Sabora Kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1862, I-IV, Zagreb 1862., što su ih uredili Dragojlo Kušlan i Mirko Šuhaj. Kako su ti izvori gotovo nedostupni široj javnosti i prerijetka dragocjenost, koja se može naći samo u najboljim knjižnicama, činilo nam se potrebnim donijeti malo opširnije izvode osobito iz govora đakovačkih zastupnika. Odtuda mjestimično i poduži citati iz tih izvora.

Narodni zastupnik Mirko Hrvat

Uz Strossmayera, Mirko Hrvat je svakako najaktivniji zastupnik kojega je Đakovo poslalo u Sabor 1861. i tada jedan od najpoduzetnijih saborskih zastupnika uopće. O njegovom radu malo znamo, a još manje se pisalo. Možda zato što je od gorljivoga narodnjaka postao još gorljiviji mađaron. No, bez obzira na to, već zbog političke uloge koju je imao do kraja života (umro 21. 9. 1893.) i karijere koju je napravio (bio je predsjednik Hrvatskog sabora u Khuenovoj eri), ovaj čovjek zaslužuje pažnju istraživača. Ovo je, koliko je poznato autoru ovih redaka, prvi pokušaj da se opširnije o njemu progovori, iako samo o malom isječku iz njegovoga dugog i bogatog političkog života.

Dr. Mirko Hrvat je bio odvjetnik Đakovačkog vlastelinstva, prisni prijatelj i pouzdanik biskupa Strossmayera. Tom se prijateljstvu ima pripisati barem dobar start u političkoj karijeri dr. Hrvata. Počevši od 1861. on je godinama suvereno pobjeđivao na svim izborima u Đakovu.⁵

5 Mirko Hrvat (1826.-1893.) je bio izabran u Đakovu na izborima 1861., 1865., 1867., 1868., 1871., 1872., 1875., 1881., 1892. Na svim ovim izborima on je biran također i u Virovitici, pa je redovito zadržavao virovitički mandat, odnosno zemunski (1892.). Bio je prisni prijatelj biskupa Strossmayera godinama. No, već u pismu Franje Račkoga Strossmayeru (19. 8. 1868.) može se naslutiti da M. Hrvat kreće prema reviziji svojih političkih shvaćanja i to prema mađaronstvu. Rački spominje pri tome utjecaj Jovana Subotića, koji je opet svoj politički rad udešavao prema utjecaju iz Srbije. Pisma F. Račkoga puna su čuđenja nad ponašanjem M. Hrvata i pokazuju transformaciju ovoga popularnog odvjetnika od političkog zanesenjaka do "praktičnog političara" (kako se sam nazvao). Prema svojem biskupijskom odvjetniku Strossmayer nije birao riječi u privatnim pismima. Dr. Hrvat je za nj »velika ništarija«, »divlji nerast« i »propalica«, ali ga je svejedno ostavio na funkciji vlastelinskog odvjetnika skoro 30 godina, iako mu je Rački uporno savjetovao da ga otpusti, već zbog toga što je bio veliki protivnik svećenstva. Svakako se ovim odnosima mora posvetiti puno više pažnje. Hrvatova uloga kod raspada

Na »Velikom Saboru«, kako se obično nazivao Sabor 1861., Mirko Hrvat je bio jedan od najgorljivijih branitelja hrvatske samostalnosti i hrvatskih prava. U »Dnevniku Sabora Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije« iz 1861. nalazimo njegovo ime gotovo na svakoj drugoj stranici⁶ (osim u periodu kada je bio bolestan), bilo da drži govore, bilo da izvješćuje, predlaže, pita. Bio je izvjestitelj verifikacionog i administrativnog odbora. Njegovom inicijativom formulirani su mnogi vrlo značajni zaključci Hrvatskog sabora.

Kao što je rečeno, pripadao je redu najgorljivijih branitelja hrvatskih povijesnih prava. Danas će se možda činiti kao nepotrebno pravničko zanovijetanje inzistiranje da se najprije pročitaju spisi ovi pa oni, umjesto obrnuto. Hrvat je, podupirući prijedlog Eugena Kvaternika, zahtijevao da se ponajprije Saboru podastru spisi o abdikaciji kralja Ferdinanda V. i nadvojvode Franje Karla, a tek nakon toga kraljevski otpisi, suprotstavljajući se tako prijedlogu bana Šokčevića. To je obrazlagao činjenicama iz povijesti. »Naš je narod u 16. vijeku pozvao dinastiju habsburgsku na prijestol svojom suverenom voljom. Vriedno je dakle, da, kad je narod vladara izabrao, toliko štovanje ima prema narodu, da mu to najavi, a ne na neustavni način proglasi. Mi moramo naš narod štovati, ako hoćemo da ga i drugi štuju, zato mislim da se abdikacija Ferdinanda V. i Franje Dragutina ovom Saboru podnese« kako je to učinjeno u Ugarskom saboru. Ova pravnička upornost je bila opravdana, jer je za unionističke zastupnike to pitanje bilo »mimogredno«, ali u isto vrijeme su isticali kako to pravo pripada samo Ugarskom saboru. Prihvaćen je prijedlog I. Kukuljevića da se pročitaju kraljevski otpisi, koji su govorili o bitnim zadaćama Sabora, i da se zatraže spisi o abdikaciji. Budući da ti spisi nisu i nadalje stizali, Hrvat je još jednom želio izraziti ponos bez obzira što je stvarnost bila drugačija, inzistirajući da se pravo Sabora sačuva: »Ako se pozivamo na temeljna prava naša, to neimamo pravo moliti, nego pravo zahtijevati.«⁷

Istaknut ćemo još jedan primjer njegove privrženosti povijesnom pravu. Strossmayer je predložio da se »uzakoni biskupija zagrebačka u svojem dostojanstvu metropolitom i nadbiskupskom«. Mirko Hrvat je bio protiv toga da se biskupija zagrebačka »proglasi metropolom hrvatskom, jerbo pravo na to ima nadbiskupija spljetska.« Tek ga je Brlićevo objašnjenje problema, da je splitski metropolit bio Primas, pa bi to svoje povijesno pravo očuvao i kada bi zagrebačka nadbiskupija bila uzdignuta na čast metropolije, zadovoljilo.⁸ Zapravo cijeli

---

Narodne stranke 1880. je, po svemu sudeći, puno važnija nego se to do sada isticalo. M. Hrvat je prvi puta pao na izborima u Đakovu 1878., kada mu je za protukandidata istaknut dr. Krsto Vojnović. U Khuenovo vrijeme bio je predsjednik Hrvatskog sabora i kao takav žestoki progonitelj pravaških zastupnika.

6 U Dnevniku Sabora njegovo je ime dugo navođeno kao Mirko Horvat.

7 Dnevnik Sabora, 32. i 96. Abdikacionalna pisma su upućena Hrvatskom saboru i pročitana na sjednici od 18. 5. 1861., Dnevnik Sabora, 103.

8 Isto, 498.

njegov nastup u Hrvatskom saboru je ljubomorna obrana hrvatskog državnog i povijesnog prava.

Mirko Hrvat je zastupao hrvatsku državnu ideologiju koja je tada sustavno formulirana. Nju je snažno podupirala i suvremena historiografija (upravo su tada izašla Kukuljevićeva Iura Regni). Kukuljević i Rački su svojim istraživanjima dali argumente, koji su postali sastavni dio govora svakoga govornika. Polazna točka govora i Mirka Hrvata jest da »ustav« Trojedne Kraljevine ima kontinuitet iz vremena narodnih vladara i da se prilagođavao »duhu vremena« putem zakonodavstva na vlastitom Saboru. Hrvatsko državno pravo je neprekinuto i očituje se u tri bitne točke: dobrovoljni izbor Arpadovića na prijestolje Hrvatske, što znači da se Hrvatska s Ugarskom vezala samo personalnom unijom; samostalni izbor Habsburgovaca za hrvatske kraljeve 1527. te pragmatička sankcija 1712. Zakonodavstvo, unutarnja uprava, samostalnost u financijskim i vojnim poslovima daljnji su važni dokazi i atributi državnosti, kako i utjecaj Sabora na vanjsku politiku ako je ona zadirala u hrvatske interese.⁹

Povijesno pravo nije nikakav specifikum hrvatske političke prakse, nego se na nj pozivalo svugdje u svijetu i uvijek tamo gdje je ono moglo koristiti. M. Hrvat je spadao među hrvatske političare, koji su se ovim teorijskim sredstvima itekako dobro služili. Ali, niti on niti drugi u Hrvatskom saboru nisu samo povijesnim pravom objašnjavali i branili svoje političke zahtjeve. Narodno načelo je, itekako, važno u njihovim raspravama, o čemu će poslije biti malo više riječi.

Jedno od najvažnijih pitanja koje je bilo na dnevnom redu ovoga Sabora, bilo je uređenje budućega odnosa Hrvatske prema Ugarskoj. Nakon duge rasprave (17.6.-23.7.) u Saboru su se iskristalizirala tri prijedloga. Narodnjačka grupa koja je zauzela stav da je zbog rata 1848. svaka zakonodavna, administrativna i sudska veza Hrvatske s Ugarskom i stvarno i pravno prestala, a ostala je samo kraljeva osoba i kruna koja ih veže. Hrvatska će stupiti, ipak, »u još užju državnu svezu, čim od kraljevine Ugarske gori naznačena neodvisnost i samostalnost, a tako i gori pomenuti realni i virtualni teritorijalni obseg trojedne kraljevine pravovaljano budu priznani.«¹⁰ U ime većine ovaj prijedlog je predstavio osrednji (središnji) odbor.¹¹ Unionistička grupa (prijedlog koji su podnijeli zagrebački

9 Spisi saborski Sabora Kraljevinar Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861. (dalje Spisi saborski), sv. III, Zagreb 1862, 193-205.

10 Pod cjelokupnošću je Sabor podrazumijevao i u čl. XLII izrazio slijedeće: »Trojedna kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija u današnjem svom teritorialnom obsegu, brojeć ovamo županije; riečku sa gradom Riekom, njegovim kotarom i ostalim primorjem, zagrebačku, varaždinsku, križevačku, požešku, virovitičku i sriemsku, i sadašnju vojničku krajinu, to jest: osam hrvatskih i tri slavonske pukovine, imenito: ličku, otočku, ogulinsku, slunjsku, prvu i drugu bansku, križevačku i gjurgjevačku; zatim gradišku, brodsku i petrovaradinsku; tako isto razumievajući ovamo pravo na Međimurje i ostala virtualna i teritorialna prava ove kraljevine...« Spisi saborski I, 39-40.

11 Članovi osrednjeg (središnjeg) odbora bili su: grof Julijo Janković, barun Dragojlo Kušlan, Tomislav Cuculić, Josip Vranicani, Franjo Rački i Josip Vuščić. U 43. saborskoj sjednici izabrani su za pregledanje stilizacije članka o odnosu između Hrvatske i Ugarske još Ivan Mažuranić, Ivan Vončina i Adolf Veber Tkalčević.

zastupnici: Mirko Šuhaj, Mirko Bogović i Robert Zlatarović), kojoj je vođa bio grof Julije Janković, zalagala se za realnu uniju s Ugarskom, ali bez prethodnih uvjeta koje bi Ugarska morala ispuniti još prije nego se s Hrvatskom otvore pregovori. Drugi protuprijedlog iznio je E. Kvaternik, koji je tražio potpunu samostalnost za teritorijalni cjelokupnu Hrvatsku izravnim pregovorima s vladarom. On nije priznavao nikakvu izravnu vezu niti s Austrijom niti s Ugarskom. Njegov je prijedlog podupro samo Ante Starčević, iako su mu mnogi priznavali političku vrijednost. Kvaternikovim nastupom udareni su temelji Stranci prava.

O ovom važnom pitanju M. Hrvat je iznio svoje mišljenje u govoru 21. lipnja 1861. On se složio s Kvaternikom da Hrvatska ne može imati neku osobitu materijalnu korist od saveza s Ugarskom. Jedina korist jest u tome što je Hrvatskoj potrebno plodonošno zaleđe, pa će Hrvatsko primorje više napredovati ukoliko izvoz iz Ugarske teče preko Hrvatske. Pravilo od kojega Hrvat polazi jest: savez s Ugarskom mora biti za Hrvatsku »sredstvo, a ne cilj«. Svakako je to moralo zazvučati pomalo strano u ušima hrvatskih političara, koji su bili skloni voditi se emocijama, dok je Hrvat malo podulje morao objasniti misao. »Ja sam iskreni prijatelj saveza s Ugarskom, no moram izpoviediti, da nisam prijatelj istoga saveza iz kakove osobite ljubavi prema Magjarom, no jedino iz razloga politike, iz obzira na našu korist.« Ili još konkretnije: »Narodi koji kod sklapanja saveza imaju drugo što god pred očima osim svoje ako ne baš materijalne, a ono barem moralne koristi, to su narodi politički nezreli.« Stoga on upozorava da »nam kod pretresivanja pitanja o savezu s Ugarskom samo naša korist Hrvatska od saveza s Ugarskom nema, jedino što je može spajati s njome jest borba protiv zatirača ustavne slobode, protiv Beča. Hrvat je to izjavio sasvim precizno. I ovo je »gg zastupnici naroda onaj jedini razlog, iz kojega sam ja za savez s Ugarskom, jer da ne trebamo saveznika za obranu naše ustavne slobode, ja bi glasovao za predlog g. zastupnika Kvaternika, za predlog koji je crpljen iz dubljine moga srca, predlog, koji ja držim za program naše bližnje budućnosti.« Budući da prilike sada nisu sklone tome prijedlogu, on je podržao prijedlog osrednjeg odbora. No, dugoročnost saveza i obostrana korist od njega može se ostvariti ako se taj savez sklopi »između nas i Ugarske kao narodah samostalnih, narodah posvema ravnih, koji priznaju, koji štuju, dapače i jamče obostrano svoja državna i teritorijalna prava.« A da Hrvatska ima pravo na ovakovo partnerstvo, dokazuje M. Hrvat činjenicama iz njezine povijesti: ona je sačuvala svoj državni kontinuitet, ona je samostalno i dragovoljno izabrala Kolomana i sklopila savez 1102., samostalno birala kralja 1527., tu samostalnost potvrdila hrvatskom pragmatičkom sankcijom 1712. Sve ovo svjedoči da je između Hrvatske i Ugarske postojala samo personalna unija, koja se s vremenom pretvorila u realnu uniju, što je dovelo tijekom vremena do gubitka mnogih atributa državnosti. Svjesni svoje državne samostalnosti, Hrvati su se digli 1848. protiv daljnjih mađarskih prisizanja na oružje, te i stvarno i pravno

raskinuli vezu s Ugarskom. No, Mirko Hrvat nije izvodio svoje zaključke samo na temelju povijesnog prava koje pripada svakom narodu. »No, gg zastupnici naroda, ja pravo narodah ne izvađam iz zastarajelih i zaprašanih listinah, već iz samoga Božjega prava, po kojem imade svaki narod samo kad uzmogne, pravo samostalnost i neodvisnost svoju od svoga tlačitelja izvojevati. Narod je naš god. 1848. došao u takav položaj, te si je nezakonito uzkraćenu nezavisnost silom povratio, dakle je po pravu Božjem pravedno radio, te si i negledeć naše zaprašene listine snažnom svojom mišicom samostalnost svoju izvojevao.«

M. Hrvat je sasvim precizno definirao osnovni problem u Ugarskoj. On se javlja iz različitoga shvaćanja pojma »ugarska politika«. Pod tim pojmom on je razumijevao »onu politiku, koja Ugarsku kraljevinu smatra kao aglomerat raznih narodnosti sebi posvema ravnopravnih, ne pako kao pokrajnu izključivo mađarsku, slavjansku itd. Politika je ova za Ugarsku, koja je raznim narodima napućena bila veoma spasonosna, no Mađari prvi su se ostavili iste politike, te je zamienili sa politikom magjarskom, koje je posljedica bila godina 1848.« Bespoštedna njegova kritika išla je na račun onih koji su tvrdili »da smo mi s toga pali bili u posljednjih 12 godinah pod bečku centralizaciju, što smo se odrekli politike ugarske, i da se mi za narodnost našu neimademo ništa bojati, ako s Magjari stupimo u savez.« U biti, držao je, Hrvatskoj »nije od potrebe ugarske politike, već hrvatske ili jugoslavenske, premda smo se mi vazda držali politike ugarske.«¹² Što misli pod tim pojmom »jugoslavenski«, Mirko Hrvat nije tada objasnio.

Ipak Hrvat se nije u svemu složio s prijedlogom osrednjega odbora. U konačnoj stilizaciji saborskog zaključka o odnosu prema Kraljevini Ugarskoj, predložio je da se poštuje kronološki red, uslijed čega su u konačno oblikovanom članku 42. dva prva paragrafa spojena u jedan u koji je uvršten i dio trećega paragrafa. No nije prihvaćen njegov prijedlog da se ispuste paragrafi 4. i 5. prijedloga (3. i 4. konačnog teksta), u kojima je rečeno da će se ugovorom odrediti oni državni poslovi za koje će biti potrebna zajedničko zakonodavstvo (par. 4), odnosno da poslovi unutarnje politike, nastave, vjere i pravosuđa ne mogu biti predmet rasprave, nego su autonomno pravo Hrvatske (par. 5).¹³ M. Hrvat je u ovom naslućivao opasnost, jer mu nije jasno oko čega će se složiti s pregovaračima ugarske delegacije, »u onom što i mi Ugri neimamo, ili u onom od čega nećemo ništa popustiti.«¹⁴

Ban je dao na glasovanje prijedlog Mirka Hrvata da se ispuste spomenuti paragrafi. No, u općoj zbrci, čije podrijetlo nije jasno piscu ovih redaka, rezultat glasovanja nije objavljen, nego je Šokčević odgodio sjednicu za sutradan. Napetu

12 Dnevnik Sabora, 229-231.

13 Spisi Saborski I, 39-40.

14 Dnevnik Sabora, 511.

atmosferu i prekid sjednice, izazvan Hrvatovim prijedlogom, objasnio je na sljedećoj sjednici Ante Jakić. Većina je kod glasovanja ustala, pa se Jakić pitao: »Zašto se to danas zašuškati želi?« Time ostavlja mjesta sumnji da su zbrka i prekid hotimično izazvani. Jakić je podržao Mirka Hrvata, u čemu ga je slijedio i Eugen Kvaternik, smatrajući da paragrafi 4 i 5 »nama prieče udesiti savez po budućih političkih okolnostih i zato nevaljju oba ništa, te može lasno vrieme nastati, da ćemo se s njih ljuto pokajati.«¹⁵

Drugi zadatak Sabora, kojega mu je naložio kralj, bio je izbor hrvatskih zastupnika na krunjenju. S tim u svezi povelja se rasprava o krunidbi i izdanju inauguralne diplome. Osrednji odbor je formulirao svoj prijedlog ovako: »Glede izbora i odpravljanja zastupnikah ovih kraljevinah ka krunisanju Njegova Veličanstva premilostivoga vladara našeg mnije odbor: da sabor Trojedne Kraljevine najvišju objavu, da se krunisanje kralja ugarskog, te dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog jednim te istim činom obavlja, do ugodna znanja primi.« Na inicijativu L. Botića uklonjen je termin »ugodno«. Nadalje je osrednji odbor predlagao da se hrvatski predsavnici ne šalju u Budim na krunjenje zbog toga što nije uređen odnos između Hrvatske i Ugarske, a sastavak inauguralne diplome za Hrvatsku ovisi o reguliranju odnosa dviju kraljevina. Ukoliko krunjenje bude prije nego se ti odnosi urede, odbor predlaže »da si za taj slučaj sabor zadrži pravo shodna odrediti.«¹⁶

Ovakav prijedlog Hrvat je smatrao nedopustivim omalovažavanjem. »Ja ne priznajem i ne držim, da inauguralna diploma zavisi od našega odnošaja prema Ugarskoj; svi smo se izjavili da smo samostalan narod; dakle da imamo pravo na ustav kao i Ugri, bez obzira na to jesmo li u kakvom savezu š njima ili ne.« On traži da se Hrvatskoj vrati stari ustav, pa se ne zadovoljava samo time da je kralj javio da će se kruniti. Zanimljiva rasprava u kojoj je Mirko Hrvat bio glavni branič hrvatskih prava, u kojoj su ga poduprli Botić, Franjo Lovrić i Rački, završila je prihvaćanjem njihovih ispravaka. Cijelom zakonskom članku 43. »o krunisanju Njegovog veličanstva Franje Josipa I« dali su konačni oblik Hrvat, Botić i Lovrić. On je na vrlo jasan način istaknuo svijest o državnoj samostalnosti Hrvatske ističući: 1. zadovoljstvo što će se » Nj. veličanstvo kako kralj dalmatinsko-hrvatsko-slavonski krunisati«; 2. da je za krunjenje potrebna najprije »krunitbena zavjerenica«, a ona se može izdati samo »poslie povratka potpunog starodavnog ustava«, što znači da se Hrvatskoj mora vratiti »cjelokupnost zemljištnu i starodavni ustav«; 3. ako se krunjenje bude obavilo prije nego budu odnosi s Ugarskom uređeni, Sabor si »pridrżaje pravo Nj. Veličanstvo okruniti posebice kao svoga kralja i to na temelju vlastitih svojih državnopravnih ugovorah i vlastite svoje sankcije pragmatičke.«¹⁷ Mirko Hrvat je mogao biti zadovoljan

¹⁵ Isto, 512

¹⁶ Isto, 515.

ovakvom formulacijom hrvatskih državnih prava, kojoj je on bio inspirator i najuporniji branitelj. Ovakva formulacija ušla je i u adresu Sabora.¹⁸

Članak 44. »O namjestničkom vijeću i o preustrojstvu privremenog dvorskog dikasterija kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u kraljevsku dvorsku kancelariju«, također je plod uglavnom njegove inicijative. On je, dakle, predlagao da se dvorski dikasterij prizna kao privremena vrhovna vlada, ali da mu se promijeni naziv u »privremenu kraljevsku dalmatinsko-hrvatsko-slavonsku dvorsku kancelariju«, koja mora imati isti djelokrug, kojega je imala Ugarska dvorska kancelarija do 1848., te da Hrvatska dvorska kancelarija »stoji u istom odnošenju naprema centralnih popečiteljstvah, u kome je zakonito stajati imala i ugarska dvorska kancelarija do g. 1848.« Hrvat je odmah predložio da Hrvatski sabor iskoristi svoje pravo na temelju članka 18. par. 1. god. 1790/91. i da »privremeno namjestničko vijeće« kao i »privremenu dvorsku kancelariju« zamijeni s ustavnom vladom, koja će biti odgovorna hrvatskom saboru.¹⁹ Ovakva je formulacija ušla i u adresu Sabora kralju.²⁰

U diskusiji o drugom važnom pitanju, »odnošaju trojedne kraljevine spram skupnoj monarkiji«, odnosno izboru i slanju hrvatskih zastupnika u Carevinsko vijeće, Mirko Hrvat nije sudjelovao zbog bolesti. Nema sumnje da bi se i on ustao u znak suglasnosti »da Hrvatska i Slavonija neudioničtvuju na carstvenom vijeću«, kao što se digao cijeli Sabor dugotrajno plješćući hrabrom odgovoru na ovo sudbinsko pitanje.

Dosljedan kritičkom stavu prema svim pojavama i osobama koje ugrožavaju hrvatsko državno pravo, Hrvat nije štedio ni bana koji je predložio da se kralju odgovori na njegove prozopozicije adresom. U njegovom obrazloženju nije se mogla sakriti ni kritika kralja. »Ja bi pristao na predlog presv. gos. bana, da bi vladar i kralj imao samo prava, a mi samo dužnosti. Ja mislim, kad je nam kralj povratio naš jezik i kad nam je povraćen naš nezakonito ugrabljeni ustav, nije nam milošću iskazao nego samo izpunio ugovor sklopljeni između njega i naroda, kada je na predstol stupio; zato se ne slažem s predlogom pr. gos. bana.«²¹ U raspravi o adresi, osim na samom početku, nije sudjelovao, ali su, kao što smo vidjeli, neki njegovi prijedlozi doslovce uvršteni kao sastavni dijelovi adrese. Neki prijedlozi M. Hrvata odavno su već izlazili iz nadležnosti Sabora. Na sjednici 29. travnja istaknuo je slijedeće: »Kad se je ovdje povela rieč o cjelokupnosti i pošto je već zaključeno da deputacija ide u Beč, to imam još predložiti slijedeće: 1. da se u istoj reprezentaciji navede, da si pridržavam pravo na one zemlje, koje sada pripadaju

17 Spisi saborski I, čl. XLIII: »O krunisanju Njeg. Veličanstva kralja Franje Josipa I, 41.

18 Spisi saborski III, 201-2.

19 Spisi saborski I, čl. XLIV; » O namjestničkom vijeću i preustrojstvu privr. dvorskog dikasterija kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u kraljevsku dvorsku kancelariju«, 41-42.

20 Spisi saborski III, 202.

21 Dnevnik Sabora, 71.

njemačkomu bundu; 2) da se Nj. Veličanstvo kralj umoli, da se ostavi politike Boul-Schauensteina, i politike Rechbergove glede iztočnih pitanjah, i da s kod revidiranja bečkog ugovora od 1815. uzme u obzir na prava naša, glede onih pokrajinah, koje su u šištovačkom miru od nas odkinuti bez našeg privoljenja i turskom caru upravo poklonjene i protuustavnim i nezakonitim načinom ustupljene i koje treba narodu našem da se povrate; 3) da se deputaciji, koja ide u Beč, nalog dade, da se ona neima upušćati u nikakav dogovor sa nikakav ministerium, sa nikakvim Reichrathom, nego izključivo sa našim kraljem, jerbo mi među narodom i kraljem posrednika ne poznamo.«²²

Goruće pitanje hrvatske politike sve do propasti Monarhije bilo je ujedinjenje Dalmacije sadjevernom Hrvatskom i inkorporacija Krajine. Svi važni politički čimbenici protivili su se ovom ujedinjenju, onemogućavajući pravedno rješenje čak i onda kada su sa službene strane to najavljivali kao veliku mogućnost. Dalmatinskom saboru u Zadru 1861. kralj je naložio da se sastane i izabere predstavnike koji će se s hrvatskim pregovaračima dogovoriti o modalitetima ujedinjenja. No, umjesto toga dalmatinski zastupnici su, upućeni od službenih vlasti u Beču, pošli u Carevinsko vijeće odbijajući pregovore s Hrvatskim saborom. Oni koji su te pregovore željeli, bili su proganjeni i zatvarani. Na predstavku Sabora sa sjednice 1. svibnja, kojom se molilo sudjelovanje Krajine na Saboru i utjelovljenje Dalmacije, kralj je odgovorio otpisom kojim se dopušta izbor i sudjelovanje zastupnika Vojne granice u Saboru. Oni su mogli raspravljati samo o državnopravnim pitanjima i potom Sabor napustiti, budući da zaključci provincijalnog Sabora nisu mogli vrijediti, s obzirom na karakter uprave, u vojnoj Hrvatskoj. Bio je to jasan znak da će se Vojna granica zadržati do neodređenog vremena.

O Dalmaciji kralj nije ništa odgovorio. Učinio je to Mažuranić kao predsjednik dvorskog dikasterija. U dopisu je stajalo »da si je Nj. c. k. apostolsko Veličanstvo previšnjom odlukom od 11. t. m. najmilostvije izvoljelo priuzdržati rješenje glede umoljena po hrvatsko-slavonskom saboru utielovljenja grada Senja u područje civilno, i sruženja Dalmacije sa Kotorom i Dubrovnikom, te kvamerskih otokah s kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom.« Još jedan očit znak koliko su bili naivni prijedlozi poput onoga Slavoljuba Vrbančića da se kralja brzojavno zamoli da čak ministra Schmerlinga »na odgovor pozove« radi »njegovih intriga u Dalmaciji proti jasno i naročito izraženoj volji kraljevoj u pitanju sruženja Dalmacije s Hrvatskom.«

U raspravama o sjedinjenju Dalmacije sudjelovao je i M. Hrvat. Za nj je također Dalmacija cjeloviti dio Trojedne Kraljevine. Prema tome, državnopravna pitanja, koja se postavljaju pred Sabor, »samo onda valjano i pravilno budu se mogla rješiti, ako bude zastupan sav narod, dakle i Dalmacija.« Negativan stav koji je

22, Isto, 70.

Dalmatinski sabor prihvatio i time odbio pregovore s Hrvatskim saborom, Hrvat je pripisao »spletkam inostranacah.« Stoga je predložio da se umoli »Nj. Veličanstvo, da zastupanje Dalmacije s Kotorom, Dubrovnikom i kvarnerskim otocima na ovom još saboru trojedne kraljevine odredi, počem se u dosljednom izvađanju načela u najvišem kr. odpisu od 9. svibnja 1861. izrečenoga, kao bez vojničke Krajine, tako ni bez Dalmacije po cjelovitosti trojednoj kraljevini spadajuće, državnopravna pitanja ovih kraljevinah pravovaljano riješiti ne mogu, dočim si ovaj sabor pravo pridržava, državnopravna pitanja i prije zastupanja Dalmacije po svojoj volji polag potrebe sam riješiti.«²³ U tome ga je podržao i Eugen Kvaternik. U odbor su odmah za sastavljanje predstavnike glede sjedinjenja Senja i Dalmacije izabrani: biskup Strossmayer, Mirko Hrvat, barun Kušlan i Jovan Živković.

Odbor je izradio predstavku, koju je opskrbio povijesnim dokazimo o hrvatskom pravu na Dalmaciju, Kotor i Dubrovnik, pozvao se i na suvremene reskripte koje je potpisao sam kralj, da bi istaknuo pravednost rješenja ujedinjenja u korist hrvatskih interesa.²⁴ No, do kraja Monarhije ovaj problem nije riješen, a i on je kroz sve to vrijeme nosio klice koje su razorili staru Monarhiju.

Isto tako bolan problem koji se prekasno riješio u hrvatsku korist, bilo je pitanje Krajine. Dok je krajiškim zastupnicima dopušteno, kao što je već rečeno, barem raspravljati u Saboru, i time je nagvijesteno da se prije ili poslije ovaj otrgnuti dio Hrvatske ipak mora Hrvatskoj vratiti, Dalmaciji je i to onemogućeno. M. Hrvat je istom snagom branio pravo Hrvatske na njeno područje od kojega je stvorena Vojna granica kao i na Dalmaciju. Bilo je tada pokušaja da se civilna Hrvatska kompromitira među narodom u vojnoj Hrvatskoj. Hrvatov nastup protiv ovih tajnih agitatora, što su zagovarali očuvanje vojničkog sustava, bio je vrlo oštar, pa i uvredljiv prema banu, kojega su neki zastupnici uzeli u zaštitu. Hrvat je osjećao da bi se Sabor morao oduprijeti agitatorima za očuvanje Krajine barem u početku, jednim proglasom u kojem bi se narodu objasnilo da ga zastupnici u Saboru nisu »aristokratom prodali«, da mu se objasni vrijednost ustava na koji i oni u Krajini imaju pravo, te da se narod upozori da se ne da zavesti na potpisivanje peticija za očuvanje krajine. U isto vrijeme je zatražio od bana »da zabrani svako javno i potajno napadanje i vriedjanje ustava našega u vojničkoj Krajini.«²⁵

Kao što je već rečeno, Mirko Hrvat je bio jedan od najgorljivijih branitelja hrvatskih prava i dostojanstva. Vrlo često se slagao s najvažnijim predstavnicima hrvatske državotvorne ideje, Eugenom Kvaternikom i Antom Starčevićem. Starčević je predložio Hrvata za novoga člana Odbora za uređenje krajiških odnosa.²⁶ I kao takav svakako je Hrvat dao svoj doprinos prijedlogu »Zakonskog

23 Isto, 123.

24 Isto, 141-42.

25 Isto, 182-83.

članka o ukidanju vojničke krajine«. ²⁷

Jedan od problema pred kojim se Hrvatska našla te godine u borbi za svoju cjelovitost bilo je i pitanje Srijema. Ukidanjem apsolutizma, 1860. godine ukinuta je i Srpska Vojvodina (stvorena 18. 11. 1849. kao izrazita tvorevina bečkog apsolutizma), u čijem je sastavu bio veliki dio hrvatske Srijemske županije, naime iločki i rumski kotar. Uz to, Vojvodinu su činile i ugarske županije Bač-Bodrog, Torontal, Temes i Krasso-Szöreny. Od 1849. do 1860. cijelo ovo područje bilo je odvojeno od Hrvatske odnosno Ugarske i činilo je samostalnu krunovinu sa sjedištem u Temišvaru. Po svom obliku vladanja Vojvodina je bila pravoslavna crkvena država, uz to i geopolitički i etnički mogla je postojati samo kao diktat apsolutizma. S njime, pala je i ona.

No kako, ipak, nije htio sasvim odbiti Srbe, Bečki dvor je poslije Veljačkog patenta dopustio održavanje srpskog kongresa, na kojem bi se raspravljalo o zahtjevima stanovništva bivše Srpske Vojvodine. Nije se smjelo govoriti o položaju srpskog naroda izvan toga područja, niti o utjelovljenju Krajine Ugarskoj. Bez obzira na ta i druga ograničenja bilo je to ipak priznanje srpske »političke narodnosti« od strane Beča. Tako su se 2. travnja 1861. Srbi okupili u Kralovcima na »kongres srpskog naroda«. U zaključcima »Blagoveštanskog sabora«, kako se taj kongres kasnije nazivao, formuliranim 18. 4. 1861., tražili su, na temelju privilegija iz 17. st., posebnu srpsku autonomiju. On bi obuhvaćao Banat, Bačku, Petrovaradinsku i Njemačko-banatsku regimentu, Titelski bataljon i cijeli Srijem. Točno definirana autonomija bi ovisila o Ugarskoj dvorskoj kancelariji za ugarske dijelove Vojvodine, te o Hrvatsko-slavonskom dvorskom dikasteriju za Srijem. Vojvodina bi na oba sabora slala svoje kolektivne predstavnike. Na čelu Vojvodine bio bi vojvoda, kojega biraju Srbi iz Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, dakle i iz područja koja nisu u okviru Vojvodine. Uz vojvodu vlast čini savjet te skupština, koja bi imala pravo odlučivati o administrativnoj i sudskoj organizaciji, te o poreznim poslovima i pitanjima regruta. Službeni jezik je srpski s ćirilicom, uz dopuštenje da se može rabiti u podnescima i drugi jezici i pismo Simboli narodno-političkog života su srpski grb i zastava. Kad se svemu ovome doda i zaključak da se Vojna krajina smije ukinuti samo uz privolu narodnog sabora pravoslavnih Srba iz Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te cijele Vojne Krajine, ²⁸ onda se vidi da je to bilo stvaranje države u državi. Srpski ideolozi su

26 Članovi odbora su bili: Mato Mrazović, Mirko Šuhaj, Mojskija Baltić, Makso Prica, Jovan Živković, Vinko Vraniczani.

27 Zakonski članak LXXIV Sabora »O ukinuću hrvatsko-slavonske krajine i uvođenju njezinom na ustavno« ima 11 paragrafa i predviđa: ukinuće sustava vojničke krajine, uvođenje hrvatskog ustava na to područje, ustrojstvu županija, trenutno ukidanje vojničkog kaznenog zakona, zadržavanje određenog broja stojeće vojske (razmjeran kao u Provincijalu), a ostali se raspuštaju; predavanje pašnjaka u neograničeno vlasništvo općina kao i javnih zgrada, pretvaranje fondova u javne zaklade, porez koji se u Provincijalu plaća za oštećenje urbarskih zemljišta, ne smije se protegnuti na dosadašnju krajinu: Spisi saborski I, 66-68.

28 Spisi saborski III, 244-248. usp. i M. Gross, A. Szabo, n. dj., 153.

svoje zahtjeve izvodili iz povijesnog prava koje im, navodno daju privilegije Leopolda I. Oni su ih tumačili kao međunarodne ugovore. Zaključci »Blagoveštanskog sabora« predani su kralju 20. 4. 1861. On ih je trebao predložiti Ugarskom i Hrvatskom saboru kao svoje propozicije. On to nije učinio. Među Srbima su postojale tri struje s tri koncepcije za rješenje tog problema: liberalna Miletićeva, koja je željela podupiranjem Mađarske protiv kralja ostvariti autonomiju; konzervativna koja je željela podrškom kralja privoliti da oktroira Srpsku Vojvodinu, te Subotićeva koja je željela da Vojvodina bude povezana s Trojednom Kraljevinom državnopravnim ugovorom. »Blagoveštanski sabor« nije svoje odluke niti dostavio Hrvatskom saboru, pa su one bile većini i nepoznate. »Srpske želje« su bile poznate tek posredno, onako kako ih je formulirala skupština grada Novoga Sada. Bile su upućene Zagrebačkoj i Virovitičkoj županiji, te gradu Zagrebu, gdje su naišle na podršku, ukoliko su u suglasnosti s čl. VII Sabora od 1848. Tada je, naime, predviđeno da Trojedna Kraljevina sklopi savez sa Srpskom Vojvodinom unutar jednog čvrstog »državnog tiela« na temelju »slobode i savršene jednakosti«. Virovitička županija nije čak ni spominjala u svojoj podršci tu odluku Sabora iz 1848. Hrvatski sabor je tada prepustio Srijem na temelju narodnog načela i pod uvjetom da Srpska Vojvodina bude u uskoj državnoj vezi s Trojednicom, a ne na temelju povijesnog prava. No, Srbi sada nisu željeli prihvatiti takav odnos Srpske Vojvodine i Hrvatske, pa je neko neodređeno priznavanje »zemaljskog zakonodavstva« Hrvatskog sabora za Vojvodinu kada je u pitanju Srijem, tek formalno ublažavanje opravdanih strahova za ionakko ugroženi integritet Hrvatske. Sabor je izabrao odbor, koji je o srpskom pitanju raspravljao na temelju podneska novosadske skupštine. Odbor je predložio da se uputi molba vladaru zbog sazivanja Ugarskog sabora i Srpskog narodnog kongresa, te da njihovi izaslanici i izaslanici Hrvatskog sabora izrade osnovu Srpske Vojvodine, koju bi sabori prihvatili. Nije, dakle, prihvaćena želja Srba da se u adresu stavi molba za ustrojenje Srpske Vojvodine niti da se podupru zaključci Blagoveštanskog sabora (koji nije smatrao potrebitim uopće se obratiti Hrvatskom saboru, iako se to itekako odnosilo na Hrvatsku) posebnom predstavkom kralju. Kad su zaključci »Blagoveštanskog sabora« bili u saborskim materijalima, izabran je novi odbor, koji, međutim, nije imao vremena razmotriti »srpske želje« i dati svoj prijedlog. Srbi su ovo shvatili kao »indirektnu negaciju« Vojvodine.²⁹

Budući da su Srbi najprije išli u Beč razgovarati o Vojvodini, a time i o sudbini velikoga dijela Hrvatske bez Hrvatske, za osjetljivu ustavnu svijest nekih članova Hrvatskog sabora to je bio dovoljan razlog da se njihova stvar pred Bečom ne zagovara. Osobito stoga što su željeli popuno isključiti u toj stvari utjecaj središta toliko sklonog apsolutizmu. Zagovarali su da se o tome i ne raspravlja, dok se to pitanje ne riješi u sporazumu s Ugarskom. Takvo je mišljenje zastupao Kvaternik.

29 Iste autorice, 150-156.

Drugi su, pak, zagovarali da se raspravlja o srpskom pitanju i Srbima pomogne u ostvarenju želja. Jer »ako se bude riešilo u Beču za Vojvodinu, braća će naša pravoslavna reći: evo dobili smo od Nijemaca, od Švabe Vojvodinu, a braća naša na saboru Trojedne Kraljevine oklijevala su; ljubav koju prema nami morali bi imati, okrenut će se prema Beču. Ako se tamo ovo pitanje rieši proti Vojvodini, braća pravoslavna koriti će bečku vladu, ali kazati će, da smo mi njihovu stvar podupirali, da bi oni bili na čisto došli. Upravo zato, što se u Beču ovo pitanje pretresiva, jest meni razlog, da se prije ovdje pretresa.« Mirko Hrvat je također slijedio citirano mišljenje zastupnika Franje Žužela.³⁰

Valja reći jedno: Srbi su nakon izbora u Krajini, i izbora u Srijemu došli u Hrvatski sabor kao novi politički faktor. Ali cijela rasprava vezana za tkz. srpsko pitanje, vođena je više emocionalno. Time su Srbi kao politički faktor samo jačali. Strah od apsolutizma iz Beča bio je toliko velik da je onemogućavao hrvatskim zastupnicima da jasno vide novu opasnost. Srpska težnja da se i neustavnim putem i oktrojem dođe do cilja, do visokog stupnja političke autonomije, a da se pri tome ništa i ne pita one kojih se to tiče, tek je biranim, blagim riječima uočena i prepoznata. Sudbina hrvatskog Srijema od tada je postajala sve neizvjesnijom.

Malo je zastupnika koji su s toliko upornosti inzistirali da se rješavaju i pitanja koja su opterećivala društvene odnose u Hrvatskoj kao što je to činio Mirko Hrvat. »Za naš prosti puk nije još ništa učinjeno i on s punim pravom očekuje da se za njega što učini«, potvrdio je činjenicu u kojoj ga je osobito podupirao E. Kvaternik. Hrvat je inzistirao da se što prije u raspravu stave odnosi bivših vlastelina i bivših kmetova, jre je još u tim odnosima bilo feudalnih zaostataka. Ti su odnosi bili protivni ne samo duhu vremena i novom državnom uređenju, nego su oni zaista štetili i bivšim vlastelinima i narodu. Pravo drvarine, žirovnice i pašarine nije bilo jasno određeno. Neuređeni su bili odnosi zakupnih zemalja i krčevina. Sa svom strogošću feudalnog života zadržani su tkz. manja kraljevska prava (isključivo pravo vlastelina na krčmarenje, pravo lova, ribarenja, mesarenja). Analizirajući sve ovo, Mirko Hrvat je najviše naglašavao potrebu da se ove nevolj riješe zakonskim putem. Da bi se iz hrvatskog društva uklonili ostaci starog sustava, Saboru je 16. 5. 1861. predložio jedan zakonski prijedlog.³¹

30 Dnevnik Sabora, 893.

31 »Zakonski prijedlog narodnog zastupnika Mirka Hrvata o predmetih urbarskih: čl. 1. Imade se do daljnega zakonskoga ustanovljenja obustaviti riešenje svih na temelju dosadašnjih neustavnih zakonah i naredabah do danas pravomoćno neriešenih predmetah, protezali se oni na komasaciju i segregaciju, ili pako na odkup i izrješivost zealjah, bili oni u području političnih oblastih ili pako urbarskih sudovah.

čl. 2. Da se toli nužno odlučenje pašnjakah i šumah bez odvlake izvesti uzmogne, imenuje se jedan odbor, sastojeći se od članovah saborskih, naročito zastupnikah naroda sa svih stranah trojedne kraljevine, da izradi zakonsku osnovu o odlučanju pašnjakah i šumah.

čl. 3. Sva tako zvana manja kraljevsk aprava, kao: izključivo vlasteosko pravo krčmarenja, lova, ribolova, ptičarenjai mesarenja ukidaju se stoga: a) svatko je vlastan krčmariti, tj. vino, pivo, rakiju, likere točiti i jelo prodavati; ali ipak mora prije svoju namjeru dotičnoj občini objaviti, te njojzi po istoj občini opredieljene daće namirivati. b) Ribu i ptice hvatati, lov loviti, pijavice kupiti, svake vrsti meso prodavati može svatko na svom

Administrativni odbor je razmotrio ovaj prijedlog, dao svoje primjedbe,³² no ni jedan ni drugi nacrt nisu stavljeni na raspravu budući da je Sabor bio raspušten.

Teško pitanje koje je tražilo ozbiljnu raspravu i odgovor, bilo je i pitanje o zadrugama. M. Hrvat je bio član i izvjestitelj administrativnoga odbora, koji je izradio osnovu zakona o uređenju zadruga. Kao što je odbor bio u dilemi, tako je cijeli Sabor tražio neko srednje rješenje za ovo važno pitanje. Stav odbora branio je Mirko Hrvat. Svjestan značenja ovoga pitanja, odbor se nije usudio predložiti niti prisilno očuvanje niti prisilnu diobu zadruga. Prisilnu diobu ne zato što su članovi odbora držali da je patrijarhalni život našem narodu »najviše dolikovao«, zato što su držali »da je život patrijarkalni kroz vjekove naš narod proletarijata oslobodio, što je život patrijarkalni baština, koju smo od praotaca naših dobili.« S druge strane, »duh individualiteta, duh koji diobu zahtieva«, govorio je protiv prisilnog ostavljanja zadruge u zaštitu zakona, ali i dopustio diobe do određenog minimuma.³³ Zakonska osnova je bila pri kraju rasprave kada je Sabor raspušten, pa je i ovaj problem hrvatskog sela ostao i dalje otvoren.

Ime Mirka Hrvata susrećemo i u raspravama o drugim važnim pitanjima. Jedno od njih bila su i pravila buduće Jugoslavenske akademije (za osnivanje Akademije Hrvat je dao prilog od 200 for.). U svojim primjedbama Hrvat je želio da se osigura uvijek utjecaj Sabora, a isključi svaka mogućnost stranog utjecaja. Neke manje ispravke Pravila Akademije nastale su njegovom intervencijom (npr. da se ispusti iz Pravila i pridrži pravo Saboru koji će odrediti da Akademija šalje u Sabor jednoga zastupnika)³⁴

Glas Mirka Hrvata na Saboru 1861. uvijek je bio u zboru onih koji su zagovarali razvoj demokratske misli u Hrvatskoj. Bio je poznat kao uporan borac protiv privilegija. Velikašima i prelatima, kao virilnim članovima Sabora, želio je onemogućiti raspravu koja se ticala izabranih zastupnika naroda.³⁵ Zalagao se osobito da se velikašima i preletima, koji ne stanuju u Hrvatskoj, niti u njoj imaju imanja, ne dadne glas u Saboru, samo zato što su ga naslijedili.

Rečeno je već da se Mirko Hrvat često slagao u mnogim stvarima s Eugenom Kvaternikom. Na njihov zajednički poticaj Sabor je znao zauzeti i određene svoje

zemljištu uz polaganje občinskih pripadakah kod mesarenja. c) Šteta, koju vlastela s ukinuća izključivoga prava krčmarjenja trpe, ima im se naknaditi. Način i izvor ove odštete ima ovaj još sabor opredeliti.

čl. 4. Ukidaju se daće, koje su nekadašnji podanici bivšim svojim vlastelom u ime mlinovah svake vrsti i piljenicah davati morali.« Spisi saborski II, 55.

32 Administrativni odbor se suglasio s pravednošću zahtjeva da prestane važiti regalno pravo vlastele glede točenja vina, ali ne tako da vlastela to pravo izgube bez naknade, koju opet ne može dati država, pa to prepušta dogovoru općine i vlastelina. Pravo ribarenja ostaje vlastelinu u vodama na njeovom području, kao i općine u rijekama i potocima na svom području; vodenice i mlinovi se mogu otkupiti prema daćama, koje su ustanovljene 1848; isto tako odbor nije držao prihvatljivim obustavljanje segregacije i komasacije zemljišta: Spisi saborski III, 225.

33 Spisi saborski I, čl. CXII »O uređenju zadrugah i seljanskih diobah«, 149-157.

34 Dnevnik Sabora, 538.

35 Mirkò Hrvat je bio s Miroslavom Kraljevićem saborski povjerenik radi istrage o izboru narodnog zastupnika u Samoboru.

stavove.³⁶ U vrijeme kada su neznani mađarofilski pojedinci iz ribničkoga izbornog kotara optuživali Kvaternika da je tobože primao instrukcije po kojima da je usklađivao svoje stavove u raspravi o odnosima prema Ugarskoj, i zato pismeno (1. 7. 1861.) tražili njegov opoziv, pripremali u tu svrhu agitaciju koja je trebala pobuniti seljake, Mirko Hrvat je bio vrlo čvrsto uz Kvaternika inzistirajući da se optužbe protiv njega odbace, i »stroga iztraga proti bundžijam povede.«³⁷

I na kraju: činjenica da nam je Sabor 1861. ostavio tako dobru publiciranu izvornu građu o sebi, povezana je također i s imenom ovoga vrijednog đakovačkog zastupnika. Sa Slavoljubom Vrbančićem podnio je prijedlog »O odredbah Sabora glede saborskog dnevnika i saborskih brzopisacah«, koji je uvršten u saborske spise kao zakonski članak CV.³⁸ Tim se prijedlogom reguliralo tiskanje i raspačavanje Saborskog dnevnika, te nagrada stenografima za rad na Saboru.

Narodni zastupnik dr. Franjo Šagovac

Franjo Šagovac je bio profesor u sjemeništu u Đakovu. Njegov mandat je verificiran u Saboru na temelju vjerodajnog pisma od 20. ožujka 1861., kada je bio izabran za zastupnika đakovačkoga izbornog kotara. U Saboru je izabran za člana trećega odbora za verifikaciju, bio je član znanstvenog odbora za Jugoslavensku akademiju, član odbora za proučavanje pisma patrijarha Rajačića, cenzor saborskog dnevnika i član financijskog odbora. Time je njegov angažman u Saboru zaokružen što se tiče funkcija, koje su mu kao članu povjerene. Prema tome, njegova djelatnost u Saboru nije velika. Ne znamo koliki je njegov utjecaj bio u odborima čiji je član bio.

Vrijedi, ipak istaknuti Šagovčeve misli izražene u raspravama koje je vodio. I Šagovac se suglasio s većinom u Saboru, koja je željela savez s Ugarskom, ali uz određene uvjete. Njegovi su uvjeti također: samostalnost, ravnopravnost i cjelovitost Hrvatske. Potpuno je svjestan da je razlog sklapanja saveza među narodima isključivo korist, pa »među narodi inoplemenimi bratinstva pravoga i prijateljstva čistoga faktično neimade.« I Šagovčevi argumenti kretali su se u okviru državnopravne ideologije, koja je tada zastupana, misli koje su se općenito isticale: Hrvatska je na početku svojega saveza samostalnost sužavala, dok nisu Hrvatskoj ostala samo municipalna prava. Šagovac se također složio s činjenicom da su, zbog mađarskih imperijalističkih ambicija, odnosi Hrvatske i Ugarske pravno prekinuti ratom 1848/49. Koliko god ističe povijesno pravo u svojoj

36 Zakonski članak XLIX »O odredbah Sabora glede pokušanova zavođenja naroda krajiškog«, Spisi saborski I, 52-53.

37 Dnevnik Sabora, 353.

38 Spisi saborski I, 132-33

argumentaciji, Šagovac također naglašava i prirodno pravo svakoga naroda na slobodu. Za nj sloboda i narodnost jedna drugu podrazumijevaju. Sloboda svakoga naroda jest prirodan poredak stvari. U odnosu Hrvata i Mađara to također mora važiti: »Ja zahtievam od Magjarah pravednost više svega, podpunu državnu ravnopravnost, jednaka... prava, pak ni za dlaku nam manje nego njim.« U formuliranju prava i oblikovanju svijesti naroda, Šagovac je osobito isticao značenje godine 1848/49., kada je došlo do rata s Mađarima. Tada se, po njegovom mišljenju, hrvatski narod, predstavio Europi kao narod samostalan, slobodan, svjestan svoje prošlosti i spreman na sve žrtve za dostojnu budućnost. Opasnost iz Beča i Pešte za Šagovca je potpuno ista. »Obsjena bi bila tvrditi da nas je vazda sunce grijalo, obsjena bi bila među Bachovom ravnopravnosti i Magjarah izključivom narodnosti, drugu razliku praviti izim može biti onu, koja među dva jajeta jedne iste kokoši postoji...« Iz njegova govora citirat ćemo i ovu misao: »Ja držim da je politika centralizacije, ova pošast srednjega vieka, ovo gojenče izdišućeg feudalizma, votosnažnom politikom čovječnosti, slobodoumlja i narodne ravnopravnosti uspješno mejdan dieliti nemože, jer protiva njoj žiće i biće narodah, nazori i namisli današnje Europe, koli silno toli pobjedonosno vojuju. Narodi su danas samosvjestni, osjećaju u sebi životne snage, koje su već i djelom pokazali, te nisu voljni i nadalje pod skrbničtvom živjeti. Naročito sam uvjeren da nije jugoslovenstvo odsuđeno gradivom, za susjedne narode biti, da će se ono prije ili poslije i književno sjediniti i u jedno tielo političko spojiti, koje će u sat rješenja na svoju jednokrvnu braću silno djelovati.«³⁹

Šagovac nipošto nije bio najreprezentativniji predstavnik ovih ideja. One su intelektualnim hrvatskim krugovima živjele, na ovom Saboru su bezbroj puta ponovljene iz usta ne samo glavnih predstavnika jugoslavenske opcije: Jugoslavenska ideja se razvijala, zagovarala i branila u hrvatskoj sredini od hrvatskih ljudi, možemo reći nekoliko stoljeća. To je dokaz spremnosti i sposobnosti hrvatskog naroda za suživot, dokaz njegove tolerancije. Kada je i pored svih žrtava (pa i na ovom Saboru su osnovne kulturne i znanstvene institucije hrvatskog naroda Akademija, Sveučilište i dr. nazvane jugoslavenskim imenom; jezik »hrvatski ili srpski« i »jugoslavenski« - čl. LVIII), ta ideja, koju su zagovarali i najveći naši duhovi, doživjela takvu sudbinu, mislimo da je zaista vrijeme da hrvatski narod zatvori tu stranicu svoje povijesti i da je jednom zauvijek odbaci kao mogućnost političkog izražaja.

Šagovac je glasovao za prijedlog osrednjeg odbora, odajući, ipak, priznanje prijedlogu Eugena Kvaternika, kojemu još prilike nisu sklone. Ali on ga drži »za oporuku iz slavne naše prošlosti crpljenu, koju će naš narod u boljoj budućnosti doslovce izvršiti.«⁴⁰ Iako je njegov govor katkad opterećen propovjedničkim

39 Dnevnik Sabora, 262.

40 Cijeli govor Franje Šagovca v. u Dnevnik Sabora, 259-262.

tonom, što mu se s obzirom na zvanje ne može previše zamjerati. Šagovac je svoj politički stav izrazio jasno i priklonio se programu, koji je tražio najbolja rješenja u okviru koji je bio zadan.

Kao što je na početku rečeno, Franjo Šagovac je položio svoj zastupnički mandat 2. rujna 1861. poradi svojih profesorskih obveza. Njegov nasljednik, Josip Janković, predao je vjerodajnicu 4. 11. 1861. Tjedan dana potom (12.11.1861.) Sabor je raspušten, te je njegovo ime spomenuto u Dnevniku Sabora.⁴¹

Narodni zastupnik Luka Botić

O Luki Botiću postoje prilozi koji su ovoga hrvatskog književnika, što je umro u naponu snage i talenta, predstavili već kao političara našoj znanstvenoj javnosti.⁴² Pri tome je iscrpno prikazan i kao narodni zastupnik đakovačkog kotara u Hrvatskom saboru 1861. Budući da postoje opširniji, lako dostupni radovi na koje upućujemo čitatelja, o Luki Botiću kao narodnom zastupniku dat ćemo tek nekoliko osnovnih informacija.

Mandat mu je verificiran na temelju vjerodajnice od 21. ožujka 1861. godine.⁴³ Njegova aktivnost u Saboru nije osobito velika: bio je član nekoliko odbora (III verifikacionog, školskog i administrativnog), ali su mu nastupi čvrsti, s jasno izraženim političkim stavovima. Oni su, zapravo, bili jednako okrenuti protiv Pešte kao i protiv Beča. Pripadao je većini u Saboru, kojaje zagovarala savez s Ugarskom, ali uz određene prethodne uvjete. Savez Hrvatske s Ugarskom nije smatrao srećom, pa ni sredstvom, koje je moglo osigurati bolju političku budućnost. Nakon iskustva apsolutizma i centralizacije kojom je Beč »nagradio« Hrvatsku a kaznio Ugarsku, ovaj savez je shvaćao kao nužno zlo. Iako je, dakle, podupirao prijedlog središnjeg odbora, bio je svjestan da mađarske težnje za hegemonijom nisu prolazne naravi. Zakoni iz 1848. koje je donio Ugarski sabor, po njegovom mišljenju, nisu bili toliko upereni protiv Beča, koliko protiv Hrvata i Srba. Beč se pokazao nedostojan tolikih žrtava hrvatskog naroda, te je Hrvatska otjerana i danas je spremna prihvatiti savez s Ugarskom. Ali, s kakvom Ugarskom? »S Ugarskom, s kojom smo u početku počeli imati kao neovisna država od države samo personalnu uniju, pa smo tim dokončali, da su prezirajući nas pitali, gdje je

41 Dnevnik Sabora, 890.

42 I. Perić, Luka Botić kao političar, Radovi Zavoda JAZU u Zadru 26, Zadar 1979, 259-285; K. Pavić, Politički lik Luke Botića, Zbornik Centra za društvena istraživanja Slavonije i Baranje 22, Slav. Brod 1985, 1-23; korisno je za upoznavanje Botića, ne samo kao političara konzultirati i J. Ravlić, Botićeva pisma i neka pitanja iz kronologije njegova života, Arhivski vjesnik XIII Zagreb 1970, 93-188.

43 Spisi saborski II, str. 8. donose »21. veljače 1861.« što je očito tiskarska pogreška, pa su ovu malu pogrešku ponovili i Perić i Pavić u svojim radovima.

ta kraljevina Hrvatska na svietu? s Ugarskom, s kojom, ako smo i 800 godina u savezu bili, često puta smo se i krviti morali zbog njihovoga neprestanoga napadanja na naša prava, s Ugarskom, prama kojoj, ako je u nesreći bila, imali smo dužnost pomagati je i braniti... a od koje, ako je u sreću došla, imali smo trpiti da nam udo po udo odkida naše državno tielo i pravo po pravo otima...« Svježija je nepravda i zlo, doduše, koje je ostavila bečka centralizacija, ali »moramo trezveni biti i oprezni, da nas strast i mržnja proti jednom neprijatelju ne baci drugom neprijatelju u naručaj.«

Ima jedna velika ideja na koju hrvatski narod može računati sve kada bi Mađari kao jači partner nametnuli neki nepravedni savez. To je ideja narodnosti. U često citiranom govoru u Saboru 1861. o tome Luka Botić kaže: "Jer duh i idea narodnosti već takvim ogromnim koracima koraca, da neima sile na svietu, koja bi ga ustaviti mogla. I koracati će od dana u dan sve ogromnijim korakom i satirati će sve, što mu u putu bude. Sklopili mi ma kakav savez s Ugarskom, ako taj savez ma kakvu klicu supremacije magjarskog naroda nad našim narodom imao bude, ta klica supremacije bit će i klica neizbježivoga međusobnoga razdira, koj će ili prije ili poslije buknuti.«

Botiću je jasno da u politici ne vlada moral, nego sila. Ugovori vrijede samo dotle dok jedna strana ne ojača toliko da može poništiti ugovor. Da se to Hrvatskoj ne dogodi, Botić je predlagao da Hrvatska svoje interese veže uz interese drugih nemađarskih naroda u Ugarskoj. Kao jamstvo ugovora s Mađarima Hrvati bi morali od njih tražiti da priznaju druge narodnosti kao ravnopravne. Botić je spadao u onu našu kulturnu i političku elitu toga vremena, koja je političke koncepcije gradila ponajprije na solidarnosti Hrvata i Srba.

Između dva velika zla, između »Beča i Pešte«, Botić ne bi odabrao niti jedno. On je izrazio najviše simpatija za Kvaternikov prijedlog, »koji bi podpuno odgovarao i mojim rodoljubivim željama i sreći našega naroda«. No smatrao je da bi u tom slučaju, ipak, dogovor ovisio o volji bečke Vlade (što nije bila namjera Kvaternikova prijedloga), pa je želio da Hrvatska izrazi barem simbolično svoje nepovjerenje Beču pred Europom sklapajući savez s Mađarima na temelju prijedloga osrednjeg odbora.⁴⁴

U Saboru je Botić podnio prijedlog o preustrojavanju nižih i viših škola (Dnevnik Sabora, str. 86), te način kako bi se trebali birati prvi naši akademici (predložio da se ta čast i dužnost povjeri odboru odmah, koji je izradio pravila Akademije). Nakon rasprave prihvaćen je Brlićev prijedlog, koji je uvažavao i Botićevu inicijativu.⁴⁵

Izvansaborski rad L. Botića treba povezati s njegovim saborskim radom. U listu »Pozor« odlučno je zagovarao ujedinjenje južne i sjeverne Hrvatske. Svoj

44 Dnevnik Sabora, 316-18.

45 Isto, 538-39.

nacionalni stav jasno je izrazio u polemici s autonomaškim glasilom »La voce dalmatica«: »I ja sam Hrvat, i to (s dopuštenjem, Voce-a Dalmatica-a), rođen u našoj zemlji, koja se nazivlje Dalmacijom.«⁴⁶

Narodni zastupnici Jerolim Andrić, Adam Sukić i Josip Miškatović

Kanonik Jerolim Andrić, pisac je priručnika za bogoslove iz pastoralne teologije.⁴⁷ Đakovački kaptol ga je izabrao za svojega zastupnika 22. ožujka 1861. Na temelju vjerodajnice kaptola verificiran je za zastupnika u Saboru. Bio je član II. verifikacionog odbora, znanstvenog odbora za Jugoslavensku akademiju, odbor za proučavanje pisma patrijarha Rajačića (Dnevnik Sabora, str. 16, 63, 166). Zbog boelsti položio je mandat 3. lipnja. U nepuna dva mjeseca u Saboru u raspravama nije sudjelovao.

Zastupnik đakovačkog kaptola poslije ostavke J. Andrića bio je kanonik Adam Sukić, čiji je mandat verificiran u Saboru 13. lipnja 1861. U svom kratkom boravku u Saboru Sukić je sudjelovao u zanimljivoj raspravi o dnevnicama zastupnika. Naime, grof Julije Janković je predložio u desetoj sjednici Sabora (1. svibnja) da se za sve narodne zastupnike plate jednake dnevnice i »konakovina« iz »zemaljske zaklade«. Nakon rasprave o prijedlogu odbora, koji je ovo pitanje uzeo u razmatranje, donesen je zaključak da svaki narodni zastupnik ima pravo na dnevnicu od 5 for. na dan, za stanarinu 1 for. na dan, za putni trošak 1 for. za svaku milju puta do Sabora i nazad. »Dočim se pojedinom municipiju na volju ostavlja odrediti, ako mu poslanici iz domaće pjeneznice dnevnicu dižu, i veću dnevnicu.« Dnevnice su isplaćivane za zastupnike iz »zemaljske pjeneznice«, a za krajiške zastupnike iz »krajiškog preventenfonda« (Dnevnik Sabora, 422).

No, time problem ipak nije bio riješen. Lako se bilo složiti da samo izabranim zastupnicima pripada dnevnicu, a ostalim članovima (velikašima i prelatima) da se ne dodjeljuje. No, sada je bilo osporeno pravo predstavnicima kaptola na dnevnicu, te je boravak u Saboru trebao platiti kaptol, odnosno pravoslavni konzistoriji za svoje predstavnike. Neki zastupnici su zagovarali mišljenje da se dnevnicu daju samo pravoslavnim konzistorijima (karlovačkom i pakračkom), a ne i katoličkim kaptolima, budući da se njih, zbog njihova posjeda, može smatrati velikašima. To su mišljenje odmah osporili predstavnici katoličkih kaptola, od kojih većina ne samo da nije imala posjeda, nego su, kao npr. modruški, čiji je predstavnik bio Matija Mesić, bila »vrst prosjakah«.

46 Opširnije v. u navedenim radovima, te K. Pavić, Bibliografija radova Luke Botića, Zadarska revija 2-3, Zadar 1983., 192-4.

47 M. Srakić, Bibliografija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije, Đakovo 1992., 55.

Adam Sukić se založio da se ne čini nepravda katoličkim kaptolima od kojih niti jedan, pa ni đakovački koji ima šest osoba, ne može izdržavati svoga zastupnika, zbog velikih troškova u posljednjoj godini, a vezani su uz Sabor.⁴⁸

Većina u Saboru je prihvatila prijedlog Maksa Price »da dnevnicama svim i samo izabranim zastupnikom bez razlike pripada.«⁴⁹ Pod tim su se podrazumijevali i zastupnici korporacije, a isključeni su virilisti.

Na sjednici Sabora 10. kolovoza položio je Adam Sukić poslanički mandat zbog slaboga zdravlja. Tada je pročitano i vjerodajno pismo prof. Josipa Miškatovića, novoga zastupnika đakovačkog kaptola na Hrvatskom saboru.⁵⁰ Miškatovićevo ime spomenuto je još samo na jednom mjestu u Dnevniku Sabora. Prije nego je postao član Sabora dao je prilog od 200 for. za Akademiju. U raspravama nije sudjelovao. Ali vrijeme ovoga kontroverznog političara je tek dolazilo.

Zaključak

Na Velikom Saboru 1861. iz Đakova je sudjelovalo osam zastupnika: biskup i veliki župan J. J. Strossmayer kao virilni član Sabora, narodni zastupnici dr. Mirko Hrvat, dr. Franjo Šagovac, Luka Botić, Josip Janković, te predstavnici đakovačkog kaptola Jerolim Andrić, Adam Sukić i Josip Miškatović. Interes ovoga rada bio je vezan za đakovačke izabrane zastupnike.

Najaktivniji među njima bio je đakovački odvjetnik dr. Mirko Hrvat, ali su svoje političke stavove u Saboru predstavili dobrim nastupima i Luka Botić i dr. Franjo Šagovac. Ostali zastupnici iz Đakova bili su relativno malo u Saboru i nisu posebno sudjelovali u njegovu radu.

Hrvat, Šagovac i Botić pripadali su većini u Saboru, koja je zastupala političke koncepcije bivših iliraca i koja upravo na ovom Saboru stvara začetke nove Narodne stranke. U najvažnijim državnopravnim pitanjima glasovali su za prijedlog tkz. osrednjeg (središnjeg) odbora. No, sva trojica bili su vrlo skloni Kvaternikovom prijedlogu samostalne hrvatske države. Zastupali su državnopravnu ideologiju koja je branila hrvatsko pravo na cjelovitost i neovisnost hrvatske države, potpunu ravnopravnost s narodima s kojima je hrvatski narod u državnoj zajednici, posebno s Mađarima. To je ujedno bio i vrhovni cilj njihova političkog djelovanja. Argumente za svoje političke stavove nalazili su u povijesti hrvatske države i naroda, ali isto tako i u prirodnom pravu svakoga naroda na slobodu i samostalno političko i kulturno izražavanje. Pod utjecajem svježih

48 Dnevnik Sabora, 443.

49 Isto, 444.

50 Isto, 615.

nepravdi bečkoga centralizma đakovački zastupnici su odbacivali svaku mogućnost povezivanja s Austrijom. Savez s Ugarskom javio se iz čistog interesa kako bi se ojačao anticentralistički blok protiv Austrije.

Sva tri đakovačka zastupnika imaju velike simpatije prema jugoslavenskoj ideji, u čemu se vidi snažan utjecaj vodećeg čovjeka, ne samo mjesta koje oni zastupaju, nego i cijele Hrvatske, biskupa Strossmayera. No, oni nisu u saborskim nastupima objasnili što podrazumijevaju pod »jugoslavenskom politikom«. Njihova svijest o veličini i značaju Hrvatske koju svi jednoglasno iznose, nipošto nam ne smije dati povoda za apriorno mišljenje da su se bili spremni u toj koncepciji podrediti trećem neprijatelju, tj. Srbima dok su iznosili svoje osude bečke i mađarske politike.

Od svih đakovačkih zastupnika najviše svojom aktivnošću na Saboru 1861. impresionira dr. Mirko Hrvat. Pored vrlo važnih političkih državnopravnih problema u čijem rješavanju je sudjelovao, shvaćao je i veliko značenje društvenih problema. Upravo je on poticatelj mnogih rasprava i podnositelj prijedloga kojima je započeo mučan proces njihova rješavanja (prije svega pitanje ukidanja zaostataka feudalnoga društva i pitanje zadruga).

SUMMARY

DEPUTIES FROM ĐAKOVO IN THE CROATIAN PARLIAMENT IN 1861

The article describes activities of people's deputies from Đakovo in the Croatian Parliament in 1861. Trading center Đakovo, Đakovo-district and the Capitol sent their representatives to the Parliament. They all belonged to the majority in the Parliament, which later formed People's Party. In the most important political issue - Croatian-Hungarian relations - the deputies voted for the alliance between the two states, but only under preliminary condition which Hungary was to meet: recognition of integrity and independence of Croatia. At the same time the deputies from Đakovo, together with the majority of deputies in the Parliament prevented sending Croatian representatives to the Imperial Council in Vienna. The deputies from Đakovo (Dr Mirko Hrvat in particular) not only discussed important political issues, but also participated and made their active contribution in solving some very important social problems in Croatia of that time.

PRIKAZI
I
OCJENE

